

Kentsel Siyasetin Öteki Yüzü: Kentsel Yoksulluk

*

The Other Side of Urban Politics: Urban Poverty

Hatice Sevgi Zengin

Öz

Kentleşme süreçleri, modernleşme tecrübesinin siyasal bağlamına özgürlük, yurttaşlık gibi kavramlar vasıtasıyla etki etmektedir. Kentsel mekânın kapitalizm bağlamında dönüşümü ve tektipleşmesi, mekânsal dönüşümü kimlik alanına da taşımaktadır. Ulus-devletin mekânı olarak işaretlenebilecek kentsel alanın siyasal hegemonyanın da odağı olması kaçınılmazdır. Kentsel mekânın inşası devletin konut politikaları gibi dolayimlarla müdahalesi sonucunda siyasal hegemonyanın görünürleşmesine de katkı sağlamaktadır. Kent bir kimlik alanı olduğu ölçüde kentsel alan, ulus-devletin ideal yurttaşının yeniden üretiminin imkânını verirken farklılaşan kimliklere, siyasal ve toplumsal hareketlere de evsahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla hem siyasal iktidarın hegemonyasını doğru okuyabilmek adına, hem de alternatif toplumsal ve muhalif siyasal kimlikleri anlayabilmek için kent, mekân, siyaset ilişkisini tartışmak önemlidir.

Anahtar kelimeler: *soylulaştırma, semt ayrımcılığı, bölgesel damgalanma, suç, kenar, varoş, kentsel yoksulluk*

Abstract

Urbanization processes affect the political context of modernization experience through concepts such as freedom and citizenship. The transformation and monotype of the town environment also carries the transformation of the environment to the area of identity. The town area which might also be marked as the environment of the nation state is unavoidable to be the focus of the political hegemony. The construction of the town environment also contributes to the visibility of the political hegemony as a result of the state to intervene with tools such as housing policies. To the degree that town is an area of identity, urban area gives the chance to the reproduction of the ideal citizens of the nation state and houses differing identities and political and social movements. Therefore, on behalf of both reading correctly the political hegemony of the government and understanding the alternative political and opponent identities, it is important to discuss the relationship between town, environment and politics.

Keywords: *gentrification, residential discrimination, territorial stigmatization, crime, edge, suburbs, urban poverty*

Kentsel mekânın ulus ölçeğinde benzer kodlarla yeniden üretimi, siyasal hegemonyanın oluşumu açısından önemlidir. Modern zihniyet, normatif bir kent modeli üzerinden ideal kent mekânı ve kentliliği üretirken hegemonyasını da inşa eder. Modernliğin biçimini belirleyen hegemonik olandır ve modernite ile kapitalizmin küreselleşmesi süreci mekân benzerliğini daha da belirgin hale getirmeye başlamıştır. Ulus-devlet kentsel mekânı homojenleştirerek kendi bütünü ve merkezîyetçiliğini siyasal iktidar alanı olarak da belirlemiş olur. Doğuşu koşullarında burjuvazi ile özgürlük ilişkisi üzerinden kentsel alan farklılığı ve yurttaşın siyasal belirleyiciliğine işaret ederken ulus-devletin merkezîyetçi yapısının uluslararası sistemde baskın hale gelişiyle özgürlük, siyasal iktidarın hegemonyasının garantörlüğüne bağlı bir özgürlük anlayışına kayar. Kent, merkezîyetçiliği bölme ve siyasal alanı çoğulculaşırma potansiyeline işaret ederken iktidarın tahakküm pratiklerinin uygulama alanına da işaret eder. İktidar hegemonya kurduğu alanı stratejileri ile tektip bir mekân olarak dönüştürebilmekte ve bu da ona yönetme imkânı vermektedir.

Başkent/taşra ayrımı üzerinden okunabilecek iktidar söylemini, modern ulus-devletin homojenleştirme projesinin taşıyıcısı olarak değerlendirmek mümkündür. Modern iktidar kentsel hegemonya alanını söylem ve mekân düzeyinde tanımlayıp sabitleyerek iktidar alanını belirleme ve sınırlandırma imkânına da kavuşmaktadır. Modern iktidarın sürekli yeniden üretmeye mahkûm olduğu bütünlüğün tüm zamanlar için verili ve sonlu bir kategori olmayışı, hegemonik olanın karşısına 'öteki' olanı da çıkararak kentsel mekânın siyasal ve toplumsal muhalefet odakları için de ev sahibi konumuna gelme imkânlarını desteklemektedir. Kentsel olan özgürlük ve farklılık kavramları ile bağını postmodern diyebileceğimiz yeni toplumsal hareketlerle koruyabildiği ölçüde 'öteki'lerin mücadele alanını genişleterek iktidarın karşısına alternatif siyasal kimliklerle çıkabilecektir¹.

¹ Ulus devletin inşası sürecinde taşranın tektipleşmesi, modern iktidarın hegemonya süreci bağlamında ayrıntılı bir tartışma için H. Sevgi Zengin'in *Modernleşme Sürecinde*

Siyasal Kimlik ve Mekân

Kent zorunlu olarak resmi ideolojiden ve ulus-devletin milliyetçilik anlayışından farklılaşan kimliklere evsahipliği yapmaktadır. Hatta kentsel alan, kimlik inşa olurken öznenin bütünlüğünü çevreden kopuşla belirleyebilmesi için gerekli farklılıkları da sunması itibarıyla daha da önemli hale gelir. Kent, kimliği hem sınırları işaretleyerek bireyselliğe hem de bütünlüğe yönlendirir. Simmel'in ifadesiyle

“Kentten, kolektif yapı üretilen yaşayanların kolektif bir insanımsı beden oluşturanların tümünün bir biçimde ‘özne’ olarak bir kimliğe sahip oldukları sürece söz edilebilir. Dolayısıyla kent bir kimlik alanıdır. Kent imgesi ‘çevre’ ile farklılaşmış ilişkiler içindeki vücut olarak kendi bütünlüğü içinde yakalanabilir. (Sanayi Devrimine kadar, ‘kent’ ile ‘kır’ arasındaki ilişki, kırsal kesime ait olma ve kendisini bir ‘kırsal alan’ içinde konumlandırma olarak oldukça açıktır). Bu yüzden kentin bir gövdesel bireyselliği vardır ve hissedilen (kent duvarları örneğindeki gibi) ya da hissedilmeyen ama her koşulda onun gövdesel bireyselliğini çevreleyen ve sınırlayan bir zora sahiptir” (Simmel, 2012: 97-98).

Başkentlerin oluşum biçimleri üzerinden de okuyabileceğimiz modernleşme tecrübeleri, büyük ölçüde kentleşme dinamiğini olumlayan bağlamdan beslenir. “Kent havası insanı özgür kılar” atasözü, Avrupa kentlerinin döneminin kilise ve feodal güçlerden kaynaklanan baskısından kurtulması ve özgürleşmesini ifade ederken, kent-özgürlük temasının da çatısını oluşturmaktadır (Kılıçbay, 1993: 18). “1750’den sonraki yeni ekonomik devingenliğin sınai ve esas olarak kentsel çerçevesi, ‘toplum’ ile ‘kent’ arasındaki bağı vurgularken kırsal olanı ve köylüleri doğa âlemi ile Marks’ın dediği gibi, kırsal aptallıkla eşdeğer tutmaktadır” (Kılıçbay, 1993: 22). Klasik dönemde ve 19.yy’da kırsal alan terimleri masumiyet ile aptallık çağrışımları arasında gidip gelen bir anlam dünyası üretirken modernleşme süreçlerinde kentselin ‘ilerici’, kırsalın ‘geri’ olanı temsil ettiği anlam

İktidar-Taşra İlişkileri: Türk Edebiyatında ‘Taşra’ adlı yayınlanmamış doktora tezine bakılabilir.

dünyası, 'eşit yurttaşlık' bağlamında her ne kadar talileşse bile, bu kırsal ve çeper alanların olası 'ilericiliğine' hala kuşkuyla bakılabilmektedir (Kılıçbay, 1993: 22-24). Kent içinde kırsal çağrışımları sürdüren mekân için 'geri' olma hali, siyasal alanda 'gericilik' imgesine kayabilmektedir.

Kent, geriliğiyle anılan taşradan hız bakımından da derinden ayrılır; duygusal-tinsel imgelerin düzenli ve alışıldık ritmine karşı toplumsal hayatın hızı ve çeşitliliği göze batar. Tanışıklar arası ilişkilere dayalı ve 'olumlu' ilişkiler içerisinde sürdürülen kasaba hayatı büyük kentte sürdürülemez. Çok sayıda insanla kurulan dışsal temasın içsel karşılığının olması, zorunlu olarak bireysel parçalanmaya neden olacaktır. Dolayısıyla bu parçalanmadansa dışsal temasın yüzeyselliği, kentsel yaşantıyı 'güvensizliğe' ve 'mesafeliliğe' dönüştürür. Söz konusu mesafe diğerlerine benzememeye dokunarak kentsel çeşitliliği de beslemektedir. Kent hayatı nüfusun artışı ile bağlı olarak aynılaşmaya karşı direnen, nitel açıdan farklılaşmaya çalışan bireyler de ortaya çıkarır. Birey, çevrenin farklı olana duyduğu alakadan faydalanarak farklılığa yönelirken ilgi çekme arzusu ölçüsünde tuhaflaşmaya da başlayabilir ve bu tuhaflaşma ile değişken tavırlar, aşırılıklar biçiminde de kendini gösterebilmektedir. Bu davranışların anlamı içeriklerinden ziyade sunumlarına odaklıdır. Diğerleri içinden sivrilerek dikkat çekici olma, çarpıcılık daha çok görsellekle tezahür eder (Simmel, 2012: 84-97).

Kimlik kategorisinin görsellik düzeyinde mekâna yansımaları, siyasal kimliklerin mekân ile ilişkisinden de okunabilir. Castells kent mekânının ekonomi, ideoloji ve siyaset olmak üzere üç uğrakla ilişkili olduğunu, ideolojik bağlamda öne çıkan meydan, anıtların taşıcılığıyla üretilen planlı yapılaşmanın siyasal kontrol mekanizmasının bir biçimi olduğunu öne sürmektedir (Şengül, 2001: 17). Söz konusu kontrolcü zihniyet, mekânsal bir yeniden üretim sürecini de içine alır. Kapitalizm mekâna yerleşerek ve bir mekân üretmekle büyümeyi sağlayabilmiş; kendi iç çelişkilerini çözme de bu çelişkileri yumuşatarak daha az görünürleştirmeyi başarabilmiştir (Gottdiener, 2001: 253). Lefebvre'nin kendi sözleriyle "günümüzde üretimin analizi göstermiştir ki, şeylerin (metaların) mekânda üretiminden

mekânın kendisinin (meta olarak) üretimine geçmiş bulunmaktayız” (akt. Şengül, 2001: 15).

Mekânın meta olarak yeniden üretiminde sınıfsal ve politik bölünmeler de ayırıcı rol oynamaktadır. Mekânsal saçılma ya da dağılım sınıfsal açıdan ve kimlik düzeyinde gerçekleşir. Harvey, kentin belli bölgelerinde burjuvazi yoğunlaşırken belli yerlerinde alt gelir gruplarının yoğunlaşmasıyla sınıfsal temelli bilinç odağı yerine, yeni bilinç odaklarının doğduğunu öne sürer. Kapitalizme karşı yapılan bir sınıf konumu yerine kentin belli bölgesine aidiyet ve diğer alanlardan farklılığa referansla inşa edilen yeni bilinç formları ikame olmuştur. Bu da sınıfsal mücadeleyi bölen eksen olarak karşımıza çıkar (Şengül, 2001: 22). Yeni bilinç formlarına yaslanan kimlik bir kez ortaya çıkınca, kimlik alanındaki çeşitlenme, mekân farklılaşmadan doğan ötekileştirmeyi beslemeye başlar. ‘Öteki’ kavramı kimliğin inşası için ontolojik olarak anlaşılır olsa da, dikkati çeken ötekileştirme dışlama pratikleriyle keskinleşebilmekte, bağlam değiştirebilmektedir. Harvey’in deyişiyle “her ne kadar bütün ötekiler ötekilerse de bazıları diğerlerinden daha ötekidir” (Harvey, 2001: 209). Kimlik devam edip niteliğini pekiştirebilmek için baskı gibi negatif unsurları da içerecek toplumsal koşullarla ilişki kurar, bundan beslenir. Dolayısıyla dışlama pratikleri ve baskı unsuru kimliği baskılamaktan, onun içeriğiyle mücadele etmekten çok kimliğin yeniden üretimine, somutlaştırılmasına hizmet edebilmektedir (Harvey, 2001: 201).

Toplumu ve yaşamı değiştirme pratikleri, ancak mekânın yeniden üretimi noktasında anlamlı olmaktadır ve genellikle yeni toplumsal ilişkiler arayışı, yeni mekân arayışına da neden olur. Geleneksel ilişkilerin terki, geleneksel mekânın da dönüşümüyle gerçekleşmektedir. Modern hayata dayalı ‘daha iyi yaşam’, ‘yaşam kalitesi’ sloganlarının içeriği ancak geleneksel mekânsal yapılanmanın da dönüştürülmesine dayandırılabilir. İlişkiler bağlamındaki kopuşlar, kenti zorunlu olarak parçalanmış bir mekân olmaya iterken etnik, sınıfsal, kültürel farklılıklar kenti coğrafi düzeyde de böler. Lefebvre’nin mekân anlayışını dikkate alırsak kentte her mekân onu kullananlar tarafından dönüştürülmektedir. Dolayısıyla

mekân, sakinlerinin kültürel ve sınıfsal arka planına bağlı olarak toplumsal olarak sürekli yeniden üretilir. Mekânın sakinleri üzerinde, sakinlerinin de mekân üzerinde etkileri olur. Mekân, sakinlerinin ortak kimliği ile iç içe geçerek yeni aidiyet duygularının gelişmesinde de taşıyıcıdır. Ancak mekân aidiyetinden doğan ortak kimlik beraberinde dışlama pratiklerini de üretebilmektedir. Kentsel aidiyeti güçlü olan sınıflardan ayrışan ve genelde kentin belirli bir semtinde yaşayıp etnik ve sınıfsal homojenliği açısından işaretlenmiş gruplar kentsel ayrışmanın konusu haline gelmektedir. Söz konusu kentsel ayrışma hem sosyal alanda hem mekân düzeyinde işlemektedir. Süreç çift yönlü tecrübe edilir: Kentsel ayrışmaya maruz kalan grupların yaşadıkları mekânla aidiyet duygusu geliştirmeleri ve de o mekânın dışındakilerin mekân ile sakinleri arasında bir sosyal özdeşlik kurmaları (Çetin, 2012: 161-164).

Siyasal İktidar ve Kentsel Dönüşüm

Kılıçbay bazı kentleri erkek, bazı kentleri dişi olarak nitelerken bu ayrımı uygarlığın dişilikle ilişkisine dayandırmaktadır. Uygarlık ev üzerinden yerleşik hayat ile doğaya yön vererek yeniden üretimle ilişkili olduğu ölçüde, dişil bir karaktere de işaret eder. Devlet ise hegemonya sürecinin baskın aktörü olarak kentlerin dişileşerek şehirleşmesine engel olduğu kadar şehirlerin kentleşerek erkekleşmesinin de belirleyicisidir. Bu çerçevede Türkiye'ye bakınca en dişi kent İstanbul'un karşısında en erkek kent Ankara'yı görmek mümkündür (Kılıçbay, 1993: 11-17). Bu bağlamda erkekleşerek siyasi temsil gücünü pekiştiren Ankara'nın planlı inşası, toplu konut oluşum süreçlerine yön verme adına model görünür. Gecekondu önleme ve toplu konut oluşturma mantığı, kentleşme mantalitesinde baskındır.

Toplu konut çözümü çerçevesinde kentleşme süreçlerinde banliyölerin oluşumu, kente dair krizlere cevap arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Banliyölerin oluşumunda kentten uzaklaşmaya işaret eden taşra hayatının sağlık, iyi hayat tarzı, özgürleşme çağrışimleri çoğunlukla etkili

olur (Mumford, 2007: 589). Banliyönün estetik ve psikolojik bağlamda insanın dilediğince yaşayabileceği 'kaçış' imkânları sunan yer olarak, haz kaynağı görüldüğü de olmuştur (Mumford, 2007: 591). Banliyölerin oluşum sürecinde daha az karlı olmasına rağmen toplumsal çelişkileri hafifletmek adına, devlet çoğu ülkede tekrarlandığı üzere sosyal konut inşası gibi sektörlere ve hizmetlere müdahale edebilmektedir. Devlet müdahalesi, özel sermaye ile ilişkiye geçerek bir sektörü kârlı hale getirebilirken, devlet öne çıkan bir aktör olduğu ölçüde kent sorununu siyasileştirmektedir de. Sosyal konutun bir çeşit acil durum politikası olarak yapılandırılması ve çok sayıda konutun en az maliyetle ve zamanda inşası amacıyla kentin en ucuz arazilerine kayılması nedeniyle süreç, kötü koşullu dış banliyölerde kötü nitelikli yerleşkelerin oluşmasıyla sonuçlanmıştır (Castells, 1997: 31-38). Bu şekilde konut politikaları kent dışındaki banliyölerde az maliyetli, kalite ve konforu düşük, en ucuz standartlarda üretilen ve daha çok işçilerin, memurların ve alt yöneticilerin yerleştiği toplu konut 'grands ensembles' yapılanmalarını hızlandırarak, kent politikasının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bu süreç gündelik ilişkileri bozarken yeni sakinleri konut ve konfor için mücadeleye de sevk etmiştir (Castells, 1997: 73).

Türkiye örneğinde toplu konut politikası, gecekondulaşmaya karşı geliştirilen bir stratejidir. Gecekondu, ruhsatsızlığa işaret edecek biçimde kaçak yapılaşmanın bir biçimidir ve "bireylerin kamuya ait ya da paylı tapu yöntemiyle ve kendi emeklerini kullanarak ürettikleri taşınmazdır" (Günay, 2009: 94). 1980 yılında Ankara nüfusunun %72.4'ü gecekonduya oturmaktadır (Günay, 2009: 98) ve Ankara'nın çeper bölgelerine yerleşme süreci, 70'li yılların ikinci yarısında merkezdeki arazi fiyatlarının yükselmesi ve imarlı arazinin azalması nedeniyle gerçekleşmiştir (Kamacı, 2009: 327). Gecekondu alanlarının yenilenmesinde 1950 sonrasında çıkan ve 'af yasaları' adını alan beş yasa önemli eşiklerdendir. Gecekondu alanlarının ıslah planlarının hedefinde mülkiyetin yasallaştırılması ve apartman tipi yerleşimin yaygınlaştırılması dikkat çeker (Erkan, 2009: 225). Gecekondu tipinde yapılaşan, Türkiye'de fiziksel anlamda slum bölgelerine en çok

benzetilebilecek mekânlara Ankara Kalesi çevresindeki Çinçin ile İzmir'deki Kadifekale semtleri örnek verilebilir (Çetin, 2012: 174). Bu tür alanların dönüşümü kent planlamasında yeni bir dinamik olarak karşımıza çıkar. 1980'ler gecekondunun dönüştürülmesi politikalarının ivme kazandığı dönemdir ve kent merkezinde Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi'nin dönüşümü, ilk öne çıkan projelerdendir. Kentsel dönüşümden etkilenen eski gecekondulu sakinleri kentin farklı alanlarına göç etme eğilimi gösterir (Kayasü, Uzun, 2009: 158-159). Söz konusu göç, kent sakinlerinin yeni merkezlerde gruplaşmaları ve belli çekim merkezleri oluşturarak kentin uzak alanlarına doğru gerçekleştiği gibi bu alanların yoksul/suçlu olarak kodlanmasına imkân verecek dinamiğe de zemin hazırlamaktadır.

Kentsel Yoksulluk ve Suç

Gecekondulu meselesi erken döneminde devlet açısından kentin konut ihtiyacının enformel yollardan karşılanmasını sağladığından ve yoksulluk algısı kentli orta sınıf için tehlike algısını henüz oluşturmadığından toplumsal ve politik dışlamanın odağında yer almaz. Ancak küresel kapitalizmin ve ideolojik uzantısındaki yeni sağın hegemonik olması, meselede kırılmaya neden olarak kent yoksulluğunu sosyal politika alanından hukuk bağlamına yaklaştırır. Suç teorileri suçun doğuşu ile ilgili bir değişken olarak kentleşme, gecekondulaşma, yoksulluk gibi mekânsal unsurları da tartışmaya dâhil etmiştir (Kamacı, 2009: 409). Suç konusunda dikkati çeken 'Sıfır Tolerans ve 'Kırık Vitrin'² gibi yaklaşımların kuraldışı davranış ile 'kanundışı' davranışı aynı kefeye koyarak ve şüpheli mahalleler ile sakinlerini hedef alarak potansiyel suçlu ilan edebildiği görülmektedir

² "1993 yılından bu yana New York Polisi tarafından 'Sıfır Tolerans' adı verilen ve kamusal alanda en ufak bir kanuna aykırı davranışı bile soluksuz takip etmeye dayanan özel bir politika uygulanmaya başlandı. 'Sıfır Tolerans' politikası, 'Kırık Vitrin Kuramına' dayanmaktadır. Bu kurama göre toplumsal mekânlarda meydana gelen en küçük şiddet olaylarının bile hemen ve sert biçimde bastırılması, saldırıların patlak vermesini engeller; küçük hırsızların başını uçurmak, muhtemel büyük hırsızlıkların oluşmasını önlemek demektir" (Göksu, 2009: 411).

(Göksu, 2009: 411). Kentsel dönüşüm ile suç arasında varsayılan bağlantı önemlidir. Suçla anılan kentsel çöküntü alanlarının dönüşüme alınması halinde suçu beslediği varsayılan mülkiyet, kiracılık, komşuluk ve dayanışma ilişkileri çözüleceğinden, suçun organizasyonu da zedeleneceğinden kentsel şiddetin azalacağı fikri, dönüşümü tetikleyen bir dinamik olarak değerlendirilebilir (Güney, 2012: 71). Şüpheli mahallelerin sakinlerini kontrol etmek için merkezden uzaklaştırmak, tecrit etmek, kent kamusalılığı içinde kendiliğinden de gerçekleşebilmektedir. Caddeler, pasajlar gibi gezip dolaşmaya yönelik mekânların çekiciliğine rağmen sınırlı bir kamusalığa işaret ettiğini de kabul etmek gerekir. Bu tip mekânlar, uygun giriş vizesi olmayan yoksulları ve 'sapkınları' dışlayarak belirlenmiş formlarda kamusalılık üretmektedir (Simmel, 2012: 79-80).

Kamusal alanda sınıfsal farklılıklardan doğan kendiliğinden ayrışmalar, devletin kentsel dönüşüm stratejileri üzerinden belirleyici bir aktör haline gelişi nedeniyle politik bölünmelere de yansiyarak süreci siyasallaştırmıştır. Butler, soylulaştırma sürecinin oluşumunu şöyle açıklar: "Soylulaştırma basit anlamda işçi sınıfını dışlamamakta, ancak 'onlar' gibi olmayanları silmektedir. Onlarla sosyalle olmazlar, yemek yemezler ya da çocuklarını aynı okula göndermezler. Böylece üçüncü aşamada yaratılan yeni yaşam mekânı ile uyuşmayan bir grup daha gönülsüz olarak alanı terk etmektedir" (Akt. Güzey, 2009: 187). Üst sınıfların göz zevkini bozan gecekonduluların 'sürülmesi', yeniden iskân yoluyla 'halı altı edilmesi', gecekonduların kentten uzaklarına kaydırılmasına ve yeniden inşa sürecine neden olabilmektedir (Erkan, 2009: 232).

Soylulaştırma tipinde konut el değiştirme süreçleri, çoğu zaman sınıfsal içerikli gerçekleşir ve Türkiye'ye özgülenebilecek bir durumdur. İngiltere'de Thatcher örneğinde lojman özelleştirmeleri üzerinden de bu konuya bakılabilir. Kiracılıktan düşük ödemeyle evsahipliğine geçip değerli bir varlığı mülk edinerek geçici bir süre zenginleşen aşağı sınıflar, merkezi yerlerdeki emlak spekülasyonu sonucu kenar mahallelere itilerek işçi sınıfı lojmanları, üst sınıflar için çekim merkezi haline getirilmiştir. Londra'da şehir merkezinde yaşayanlar "rüşvet, aldatmaca ya da zorla" çepere itile-

rek merkezden de dışlanmış olur. Ucuz konutun kalmaması, banliyöde evsizlik ve anomi doğurduğu gibi varlıkların üst sınıflara tahsisi sürecini de doğurmuştur (Harvey, 2004: 132). Bu tabloda kent sakinlerinin (kent merkezinde ya da merkezden geriye kalan kısmında oturanların) durumunu unutmamak gerekir. Bu kişiler bir bakıma

“bugün yoksul olsalar bile, ayrıcalıklı kişilerdir. Yarın, yani yakın bir gelecekte, kent merkezleri (Paris, New York) kimi istisnalar dışında sadece paranın ve iktidarın ayrıcalıklılarına ait olacaktır. Kent merkezinde oturanların gündelik ile ilişkileri, kent çevresinde oturanların (banliyölerde, müstakil evlerde oturanlar vs.) iradi olmayan bir biçimde kurdukları ilişkiden farklıdır. Onların etrafında, kent imgesel varoluşu, çevrede olduğundan daha az kurgusal ve daha az hayal kırıcıdır; anıtlar, karşılaşmalar ve pratik-duyumsal olanın içindeki çok sayıda etkinlik bu imgeseli destekler. Kentsel imgesel, zamanın ve mekânın uyarlanmasını yüceltir. Kent sakinleri, gösterilenlerden pek az kopan bir gösterenler kitlesini ellerinde tuttuklarından ‘merkeziliğe’ sahip çıkarlar” (Lefebvre, 1998: 124).

Soylulaştırma gibi mekanizmalarla merkez tarafından çepere itilerek daha az görünür hale getirilen alt sınıflar, siyasi merkezce daha az içerildiği ölçüde yoksulluk ile marjinalite ilişkisi daha belirgin olarak yeniden üretilir hale gelir. Yoksulluk sorunu kitleselleştiği ölçüde dışlama pratiğinin konusu haline gelirken yoksulluğun ‘suç’la özdeşleştirilmesi, devletin sosyal politika yerine ceza hukuku ile yoksulluğun sonuçlarını baskılama yoluna gitmesine neden olur. Esasında yoksulluk kavrayışının suçla ilişkisi 14.yy’a kadar götürülebilmektedir. 14.yy’da köylerden kentlere göçün neden olduğu yığılma, iyi yoksullar (utangaç yoksullar) ve kötü yoksullar (tembel, namussuz, oyuncu) ayırımını üretirken kötü yoksullar kategorisinin üyeleri sürgün, kürek cezası, kölelik, hapis, idam gibi yöntemlerle baskılanmaya çalışılmıştır (Lautier, 1998: 112-113). Kötü yoksulların modern çağdaki izdüşümünü ise ‘sınıf-altı’ (under-class) kavramından takip edebiliriz. Sınıf-altı, sanayi sonrası küresel kapitalizme geçişle bu kitlelerin içerilme zorunluluğunun devre dışı kalması nedeniyle dışlamanın hedefine dönüşür. Bu kitle “vergilerin nafile harcandığı, refah

yardımlarından geçinen 'asalak', 'ahlaksız' hatta suça yatkınlığı ölçüsünde tehlikeli bir kesim olarak sunulmaktadır" (Özbudun, 2002: 56-57). Under-classla ilişkilendirilen semt sakinlerinin istihdam sürecine dahil olmasına engel olan tavır 'semt ayrımcılığı'na (residential discrimination) neden olmakta ve bu insanlar toplumsal/siyasal açıdan mekânsal olarak damgalanarak (territorial stigmatization) kentsel patoloji kaynağı kabul edilmektedir (Şen, 2001: 187). Under-class kategorisi, suçu bireysel patolojiden tehlikeli sınıflar algısına kaydırırken suçun yeniden siyasallaşması, suçla yaşam tarzı ve kimlik alanının iç içe geçmesine neden olur. Suçlu artık 'saygın toplum'a rağmen 'yalnız' ve 'sapkın'lıkla işaretlenen istisnai konumdan benzerleriyle bütünleşmiş kolektif yaşam tarzı ile suç kültürünün bileşeni haline gelir (Özkazanç, 2002: 293). Sınıf-altı kodlaması, devlet yardımı görenler ile uyuşturucu satıcıları, hırsız ve canilerden ayrışmayı sağlayan çizgiyi silikleştirir (Bauman, 1999: 144). Toplumda adi suç ve siyasal muhalefetle ilişkilendirilen 'iç şeytanlar' olarak nitelenen kesime yönelik bir bilinç oluşturulması halinde, suçun cezalandırıldığı ve adaletin varolduğunu görme isteği canlanarak cezaların sertleştirilmesinin yolu açılır. Bu kesimin potansiyel suçlu çağrışımı etik sorumluluğu da kaldırır (Bauman, 1999: 112-114). İlgi kurbanın topluma kazandırılması ve hukukun ıslah etme amacından cezaların sertleştirilmesine kayar. Baskı ve tecrit politikası çoğu zaman birlikte işler; "kötü alışkanlıklar içinde ve isyana hazır, tehlikeli sınıflar" olarak nitelenerek tehdit olarak görülen yoksullar, toplumdan hapishaneler, özel yoksul evleri ve yetimhaneler yoluyla tecrit edilir (Şenses, 2002: 57-58). Dışlanan ve tecrit edilen öteki aynı zamanda 'kenar'dır. Kenar marjinal, tehlikeli ve lekeli çağrışımlarına sahip olup kenar mahalleler marjinal yerler olarak merkezin 'ötekisi' ve hor görülen sosyal faaliyetlerin, suçun, kokuşmuşluğun ve anti-rasyonelliğin merkezi olarak kodlanır (Şenol, Cantek, 2000: 128).

Kentsel yoksulluğun siyasallaştırılması meselesinin Türkiye örneğinde görünürleştiği alan için varoş söylemine bakılabilir. 1 Mayıs 1996 Olayları'nda aktivist olarak görülen gecekondu gençliği, varoş sakinlerinin şiddetle ilişkili ilk kez kullanılması, daha önce sözü edilen 'iyi yoksul' algı-

sından kopuş adına dikkat çekicidir. Mazbut, kendi halinde, tehlikeli olmayan kentli yoksul bu süreçte 'şiddet yanlısı', 'sistem karşıtı', 'tehlikeli gruplar' çağrışımlarıyla yüklenmiş bir yoksul profiline kayar. Gazi Mahallesi Olayları, 1 Mayıs gibi olaylarda öne çıkan aktörlerin siyasal kimlikleri hem mekâna vurgu yapacak şekilde hem de etnik/dini siyasal şiddet bağlamına oturacak şekilde kullanılmıştır. Söz konusu olaylar 'münferit siyasal olay'ın semt ayrımcılığına dayalı biçimi olarak görülebilir (Erman, 2002: 195; Erder, 1997: 88). Yine Gazi Mahallesi ve 1 Mayıs 1996 olaylarında Mesut Yılmaz'ın kullandığı 'ayaklanma provası yapıyorlar' ifadesi bu semt ile siyasal olan arasında doğrudan bağ kurmak anlamına gelmiştir. Söz konusu siyasallığın kodları 'Alevilik', 'aşırı solculuk', 'teröristlik' olmuştur (Kıvanç, 1996: 12). 'Öteki'lerin siyasal aktivizminin 'varoşların kente inmesi' olarak okunduğu hatırlanırsa bu mekânların dışlama pratiğinin konusu oluşu daha da netleşir. Kente dâhil olmayan unsurların 'kente inerek' sorun çıkarması ve sorunun 'siyasal' oluşu, mekân siyaset ilişkisinin pratikte de görünürleşmesine katkı sağlar.

Son Söz

Modernite ile birlikte kentsel mekân, siyasi iktidarın hegemonyasını oluşturacağı alan olması itibariyle ve kitlelerin siyasal açıdan içerilme zorunluluğunun bir sonucu olarak siyasal açıdan önem kazanmaya başlamıştır. Modern devlet, kent mekânını bir takım stratejilerle dönüştürerek yönetmektedir. Hegemonik olan, bu stratejilere yön verirken kendi kimliğinin dışında yer alan öteki kimliklerle de karşı karşıya kalmakta ve kentli kimliği, taşradan farklılığı işaretlerken kentin dolayımındaki ötekilere rağmen inşa olmaktadır. Siyasal açıdan 'modern kent'/'geri taşra' ikilemi kentsel siyasette karşımıza çıkan bir uğrakken, kentin kendi içinden doğan kimlik bölünmeleri başka bir uğrak olarak karşımıza çıkar. Söz konusu kimlik bölünmeleri farklılıktan doğan ilgi çekme arzusunun beslenebildiği gibi siyasi merkezin baskısından kaçmaya imkân veren mekânlara sahip olmasından da kaynaklanır. Siyasi iktidar ideolojik varlığını kent merkezinde

anıt, meydan, kamu binaları gibi unsurlarla somutlaştırarak kontrol mekanizmalarını hissettirirken, kentin çeperinde kalan alanlar bu etkiye rağmen alternatif siyasal kimlikler üretebilmektedir.

Mekân ile siyasal kimlik arasında belirgin bağlar söz konusudur ve hatta mekân kimliği büyük ölçüde belirlemektedir. Mekânın meta olarak sunumu, sınıfsal ve politik bölünmelerin dolayımında gerçekleşir. Farklı sınıflar farklı mahallelerde yoğunlaşarak mekâna dayalı yeni aidiyet ilişkilerinin doğmasına neden olup, politik kimliklerin oluşumunda sınıf mücadelesine dayalı bölünmeleri kesen bir eksen olarak karşımıza çıkar. Mekânsal ayrışmadan doğan ötekileştirme, politik sonuçlar doğurabilmektedir. Etnik, sınıfsal kültürel farklılıklar kenti coğrafi düzeyde bölerken bu alanlardan türeyen politik bölünmeler, mekânın yeniden üretiminde de etkili olur. Mekânsal ayrışma, semtin sakinlerinin kimliklerinin mekânsal damgalanmasıyla sonuçlanabilmektedir.

Kentsel alanda devletin en dikkat çekici stratejilerini banliyölerin oluşumuna bağlı olarak toplu konut politikalarında görmek mümkündür. Gecekondu önleme stratejisi, zamanla gecekondu alanlarını sosyal politika konusu olmaktan çıkararak meseleyi suç bağlamına çekmiştir. Suç teorileri kentleşme, gecekondulaşma, yoksulluk gibi unsurları öne çıkararak kuraldışı davranış ile 'kanundışı' davranışı ilişkilendirerek 'şüpheli mahalleler' algısı üretmeye başlamıştır. Söz konusu şüpheli olmaya başlayan kent merkezindeki mahalleler, devletin kentsel dönüşüm stratejileriyle kentin çeperine itilerek soylulaştırmanın konusu haline getirilmiş; merkezdeki yoksulluğun bu şekilde kentin kenarına itilmesiyle yeni kenar mahalleler oluşturulmuştur. Daha çok 'asalak', 'ahlaksız' ve 'suça yatkınlığı' ile tanımlanan kentli yoksullar, kenara itildiği ölçüde semt ayrımcılığına da maruz kalmaktadır. Bazı mekânlar bu şekilde damgalanarak tehlike koduyla anılmaya başlamıştır ve söz konusu tehlike aynı zamanda 'siyasal tehdit' olarak da işaretlenebilmektedir. Söz konusu mekânsal ayrışmanın oluşumu kapitalizmin küreselleşmesi ve ideolojik bağlamda yeni sağ hegemonyanın kuruluşu ile doğrudan ilişkili gerçekleşir. Yeni sağın yoksullara bakışının negatif çağrışımı, kentli yoksulların potansiyel suçluya dönüşümünde çok etkili olmuştur.

Yeni sağın ideolojik stratejileri hegemonyasını kurarken hem kentin inşasına yön vermekte hem de kentsel mekânın ötekilerinin tayininde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla kent siyaset ilişkisi küresel kapitalizmin ve yeni sağ hegemonyanın dolayımında yer aldığı ölçüde, dünya sisteminde gerçekleşmesi olası ideolojik dönüşümlerden de etkilenecektir.

KAYNAKÇA

- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, çev. Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Castells, M. (1997). *Kent Sınıf İktidar*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Çetin, İ. (2012). "Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri", *İdealkent*, Sayı: 7, s.60-187.
- Cordellier, S. (1998). *Üçüncü Dünyanın Sonu mu?*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erder, S. (1997). *Kentsel Gerilim*, Ankara: Um-ag.
- Erdoğan, N. (2002). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: De Ki (Demokrasi Kitaplığı).
- Erkan, N.E. (2009). "Kentsel Yenileme ve İstanbul'a Teslim Olmak, Kenti Teslim Almak", *Kayasü vd. (ed.) içinde*, 219-243.
- Erman, T. (2002). "Kent Yoksulu ve Şiddet: Gecekondu Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım", Y. Özdek (ed.) içinde, 193-202.
- Gottdiener, M. (2001). "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma, Kentsel Praksise Doğru", *Praksis*, Sayı:2, 248-270.
- Göksu, A.E. (2009). "İllegal Ekonominin Karşı Devrimi Olarak Kentsel Suç", *Kayasü vd. (ed.) içinde*, 409-427.
- Grosz, E.; Bowman, G.; Donald, J., Robins, C. (1996). *Yitik Ülke Masalları Kimlik ve Yer Sorunsalı*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Günay, B. (2009). "Gecekonduya Ne Oldu? Zilyetliğe Dayalı Kentten Sahipli Kente", *Kayasü vd. (ed.) içinde*, 85-113.
- Güney, Ö. (2012). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları", *İdealkent*, Sayı:7, 64-84.
- Güzey, Ö. (2009). "Küresel Rekabette Bir Araç Olarak Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Ankara Örneği", *Kayasü vd. (ed.) içinde*, 177-197.
- Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2001). "Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası", *Praksis*, Sayı:2, 173-204.

- Kamacı, E. (2009). "Güneybatı Ankara Koridorunun Gelişimi: Yenikent Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi", Kayasü vd. (ed.) içinde, 327-353.
- Kayasü,S.; Işık, O.; Uzun, N.; Kamacı, E. (2009). *Gecekondular, Dönüşüm Kent*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Kayasü, S. ; Uzun, N. (2009). "Kentsel Dönüşüm/Kentsel Yenileş(tir)me Kavramlarına Genel Bir Bakış", Kayasü vd. (ed.) içinde, 151-163.
- Kılıçbay, M.A. (1993). *Şehirler ve Kent*, Ankara: Gece Yayınları.
- Kıvanç, Ü. (1996). "Oldu En Sonunda Oldu", *Birikim*, sayı:85/Mayıs, 12-14.
- Lautier, B. (1998). "Güney'de ve Kuzey'de Yoksulluk", S. Cordellier (ed.) içinde, 111-121.
- Lefebvre H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Özbudun, S. (2002). "Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?", Y.Özdek(ed.) içinde, 53-69.
- Özdek, Y. (2002). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi (TODAI).
- Özkazanç, A. (2002). "Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması", Y. Özdek (ed.) içinde, 381-394.
- Simmel, G. (2012). *Modern Kültürde Çatışma*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, M. (2002). "Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma: Zor İş...", N.Erdoğan(ed.) içinde, 164-192.
- Şengül, H.T. (2001). "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı", *Praksis*, Sayı:2, 9-32.
- Şenol, L.F.; Cantek, L. (1998). "Vitrinin Dışı Haritanın Dibi veya Kenar Mahalleye Dair 'Dip' Notlar", *Birikim*, Sayı: 111/112, 126-136.
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Yrd. Doç. Dr. Hatice Sevgi Zengin: Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisansını tamamladıktan sonra, siyaset ve sosyal bilimler alanında Ankara Üniversitesi'nde yüksek lisans, Gazi Üniversitesi'nde doktora eğitimi almıştır. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir.